

4. Визнання геноциду українців 2022. Вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Визнання_геноциду_українців_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Визнання_геноциду_українців_(2022)) (дата звернення 13.06.2022).

5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 13.06.2022).

Паталаха І. О.

*аспірант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Боняк В. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 було введено такий стан на території всієї країни з 05 години 30 хвилин строком на 30 діб. Потому Указами Глави держави «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» № 133/2022 від 14 березня 2022, № 259/2022 від 18 квітня 2022 та № 341/2022 від 18 травня 2022 р. було продовжено цей правовий режим до 25 серпня 2022 р.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Введення такого правового режиму, як воєнний стан, що легалізує

обмеження деяких прав та свобод людини, варто розглядати як дієвий спосіб захисту держави. Такі обмеження неможливо розглядати поза суспільними та державними інтересами, що викликані збройною агресією з боку сусідньої держави, яка спрямована на знищення незалежності України.

Водночас, слід наголосити, що ні за яких умов не можуть бути обмежені природні права людини, так як без їх забезпечення і гарантування взагалі неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі. Згідно з положеннями ч. 2 ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,

63 Основного Закону [2]. Із цими конституційними приписами корелюють і положення п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», в якому вказано, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [3]. Враховуючи вище викладене, констатуємо, що невід'ємні особисті природні права людини не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану.

До таких прав людини і громадянина, які не підлягають обмеженню ні за яких умов, віднесена й можливість особи захищати свої права і свободи у суді. Це закріплено ст. 29, 55, 59, 62 та 63 Конституції України. Тобто, в умовах правового режиму воєнного стану має бути забезпечена система загальносоціальних і правових гарантій прав людини, серед яких і державні інституції, що охороняють

та захищають основоположні права та свободи людини і громадянина. Отже, згідно ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», на період запровадження такого правового режиму разом з іншими органами державної влади продовжує свою діяльність система судів держави.

У ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено: «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного

Суду» [4], тобто, відповідно до цих приписів не тільки рішення Вищої ради правосуддя, яке ухвалюється за поданням Голови

Верховного Суду, а й безпосереднє розпорядження Голови Верховного Суду, є правовою підставою для зміни підсудності судових справ.

З цього приводу правник Смокович М. І. зазначає, що такий крок законодавця є виправданим і зрозумілим, оскільки відсутність повноважності такого конституційного органу як Вища рада правосуддя (відсутність кворуму його кількісного складу і неможливість легітимного дообрання (допризначення) його членів в умовах війни) не можуть паралізувати функціонування судової системи, роботу судів, виконання суддями своїх професійних обов'язків, становити непереборну перешкоду здійсненню правосуддя в державі тощо [5, с. 453].

Водночас ми погоджуємося з Смоковичем М. І., який наголошує на тому, що видається необґрунтованою позиція законодавця щодо визначення територіального «адресата» (на розгляд якого передаються судові справи) як «найбільш територіально наближеного» до того суду, від якого ці справи передаються. Така позиція є недостатньо аргументованою та правильною, особливо коли йдеться про правовий режим військового стану та військові дії. На думку Смоковича М. І., сучасне озброєння і тактика воєнних дій зумовлюють стрімкий розвиток бойових дій, що призводить до швидкого втягнення суміжних територій у зону бойових дій. Відтак, немає сенсу змінювати територіальну підсудність судових справ і здійснювати їхню передачу до сусіднього суду, який найбільш територіально наближений до того, який перебуває у зоні бойових дій або окупації тощо. Вочевидь така нормативна конкретизація як «найбільш територіально наближений суд» є прийнятною і зрозумілою щодо зміни територіальної підсудності судових справ лише у разі, коли йдеться про режим надзвичайного стану, стихійне лихо тощо, проте не під час воєнних дій. Отже, територіальна віддаленість суду як «отримувача» судових справ до зони ризику і небезпеки має бути предметом розсуду, передусім, Голови Верховного Суду та Вищої ради правосуддя, а не предметом імперативного законодавчого унормування [5, с. 453-454].

Слушно, що реалії війни ставлять перед судовою системою й інші важливі проблеми. До прикладу, якщо суд першої інстанції розглядав справу, проте рішення у цій справі не було прийнято і при цьому матеріали справи залишилися в окупації чи їх було знищено, то зміна територіальної підсудності цієї судової справи матиме реальний результат за умови якщо позивач повторно подасть позов до суду, якому передано відповідну підсудність [5, с. 454]. Тому, на нашу думку, якби усі матеріали по справі зберігались в електронному форматі у «хмарі», то такої проблеми не було.

Окрім цього, потребує свого вирішення питання щодо форми проведення судового засідання, оскільки існують проблеми з присутністю усіх учасників з справи. Частково, на нашу думку, його можна вирішити

шляхом дистанційного правосуддя, яке набуло піку своєї популярності у 2020 році через поширення пандемії Covid-19. Такий механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі допоміг нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте умови воєнного стану не дають можливості у повній мірі реалізовувати права осіб щодо розгляду їх справи у такий спосіб, бо ж, на жаль, на сьогодні у нашій державі відсутнє повністю безпечне місце і майже постійно, у кожній області України лунають сирени, що унеможлиблює швидкий розгляд справ, оскільки під час повітряної тривоги необхідно щоб усі особи перейшли до укриття. Отже, під час сирени потрібно зупинити судові засідання, а кількість таких зупинок, як і їх тривалість, може дуже різнитись. Така проблема має місце і негативно впливає на ефективність правосуддя.

Вважаємо, що одним із шляхів вирішення цієї та інших проблем здійснення правосуддя в умовах дії правового режиму воєнного стану може бути подальший активний розвиток електронного судочинства, що надасть можливість налагодити доступ до судового засідання необхідної кількості учасників. Отже, створення максимально належних умов для здійснення якісного та ефективного правосуддя в умовах правового воєнного стану є і залишається важливим завданням держави та суспільства.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України «від 12.05.2015 р. № 389-VIII у ред. від 09.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24.02.2022 № 64/2022 у ред. від 23.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/ed20220523#Text>.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII у ред. від 22.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

5. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. Випуск 70. 2022 р. С. 450-455. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259365/256007>.